

BASICS BEATRIX

A NYILVÁNTARTÁS NYILVÁNOSSÁGA A MEGOSZTÁS JOGI ÉS ETIKAI KÉRDÉSEI

TA múzeumokban őrzött tárgyak adatainak leltárban történő számbavétele, rögzítése – a világ nagy múzeumi szervezeteinek megállapítása szerint – elsősorban biztonsági okokból szükséges. A múzeumok jogilag felelősek és etikai szempontból is kötelesek naprakész információval szolgálni a gyűjteményekben őrzött tárgyokról. Az 1906-ban alapított American Association of Museums például ezt fogalmazza meg, hozzátéve, hogy a leltározás hatalmas, nem látványos, ám annál fontosabb múzeumi munka. A múzeumi leltár fenntartása a gyűjtemények ismeretének és áttekinthetőségének minimális szükséglete – egyaránt szolgálja a gyűjtemények gondozása, a kölcsönzések, a biztonság, a konzerválás és restaurálás, valamint a kutatás céljait. A biztonság szempontja nyilvánvaló, az ICOM mégis szükségesnek érezte, hogy sürgesse a múzeumokat a leltárok teljessé és naprakésszé formálására, mivel „ha egy múzeum nem tudja, mi van a gyűjteményében, hol vannak a műtárgyai, milyen az állapotuk, akkor könnyű utat enged a műkinclópásoknak, hiszen adott esetben észre sem vehető egy-egy műtárgy eltűnése, illetve megtalálásukhoz nem lesz információ róluk”.

a múzeumi leltár fenntartása a gyűjtemények ismeretének és áttekinthetőségének minimális szükséglete – egyaránt szolgálja a gyűjtemények gondozása, a kölcsönzések, a biztonság, a konzerválás és restaurálás, valamint a kutatás céljait

TA nyilvántartás elveit az American Association of Museums a Collections Management Policy (CMP) formájában fogalmazza meg. A múzeumi gyűjtemények revíziójának fontosságát hangsúlyozza – megfelelő-e a tárgyak tárolása, nincs-e szükség konzerválásukra vagy restaurálásukra, megbízható-e a nyilvántartás adatai. A CMP felsorolást ad arról is, milyen adatoknak kell szerepelniük a leltárban (a tárgy leltári száma, neve, rövid leírása, állapota, őrzési helye, egyéb megjegyzések, a leltározó személye és a leltárba vétel időpontja).

milyen adatoknak kell szerepelniük a leltárban (a tárgy leltári száma, neve, rövid leírása, állapota, őrzési helye, egyéb megjegyzések, a leltározó személye és a leltárba vétel időpontja)

T Magyarországon a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM-rendelet határozta meg a nyilvántartási formákat, illetve eszközöket, ideértve

az alapelteárakat, a szakleltárkönyvet, a leírókartonokat, a mutatórendszereket, valamint a külön nyilvántartásokat (például letéti napló, kölcsönvett tárgyak naplója, bírálati napló, restaurálásra átvett tárgyak naplója stb.).¹ Az alapelteárak között említi a rendelet a gyarapodási naplót, a szak- és egyéb leltárkönyveket, a szekrénykatasztert és a duplumnaplót. A múzeumi gyűjtemények kutathatóságáról a muzeális intézményekben folytatható kutatásról szóló 47/2001. (III. 27.) kormányrendelet szerint a muzeális intézmények gyűjteményeiben nyilvántartott és őrzött kulturális javak, valamint az e javakra vonatkozó – a gyarapodási naplóban, leltárkönyvben, leírókartonon, illetve egyéb múzeumi dokumentációban található – szakmai adatok, információk a rendeletben rögzített feltételeknek megfelelően kutathatók és feldolgozhatók.² A mellékletben felsorolt, a kutatók rendelkezésére bocsátható szakmai alapadatok a következők:

[1] <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=Ao2o0o2o.NKM&celpara=>.

[2] <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=Ao1o0o47.KOR>.

- a) azonosító adatok: intézmény, gyűjtemény (szervezeti egység), leltári szám (jelzet);
- b) megnevezés (cím);
- c) a leírás, használat, tartalom földrajzi, társadalmi stb. adatai;
- d) keletkezés, készítés körülményei, ideje, készítő (műhely) stb.;
- e) kor meghatározása és annak módja;
- f) anyag, technika, készítési mód;
- g) méretek, terjedelem;
- h) állapot;
- i) lelőhely;
- j) a szerzeményezés módja és ideje;
- k) a szerzeményező neve;
- l) a szerzeményezés (régészeti feltárás) muzeológiai körülményeire vonatkozó információk;
- m) restaurálás;
- n) laboratóriumi és anyagvizsgálati eredmények;
- o) kiállítás, szakirodalom;
- p) a tárgyról vagy dokumentumról készített, fotó-, xerox, (mikro)film-, video- vagy más technikával előállított, azonosítást szolgáló képek (másolatok), valamint azok leltári száma (jelzete).

A New York-i MoMA archívumának kutatószobája

a múzeumban
folytatható kutatás
technikai feltételeit
– az intézmények
szervezeti
és működési
szabályzata
mellékleteként –
kutatási szabályzat
tartalmazza

¶ A kutatás érdekében a kulturális törvényben meghatározott múzeumoknak kutatószolgálatot kell tartaniuk, katalógusokat, segédleteket adnak ki, valamint számítógépes adatbázist működtetnek – mindezeket a kutatás segítése céljából. A múzeumban folytatható kutatás technikai feltételeit – az intézmények szervezeti és működési szabályzata mellékleteként – kutatási szabályzat tartalmazza. A kulturális javaknak a muzeális intézményben történt nyilvántartásba vételétől számított öt éven belüli kutatására és feldolgozására, valamint a rájuk vonatkozó dokumentáció tudományos és közművelődési célú hasznosítására elsősorban az a múzeumi szakember jogosult, aki e javakat gyűjtötte (feltárta), illetve aki elsődleges meghatározásukat (és nyilvántartásba vételüket) elvégezte. Amennyiben a múzeumi szakember nem kíván élni ezen jogával, vagy nem képes elvégezni a munkát, a muzeális intézmény vezetője jogosult a további feldolgozást, tudományos vagy közművelődési célú hasznosítást, publikálásra való előkészítést más szakemberre bízni. Külső kutatónak az intézmény vezetőjétől írásban kell kutatási engedélyt kérnie, a vezető pedig tizenöt napon belül dönt az engedély megadásáról vagy megtagadásáról. Az engedély megtagadását írásban indokolni kell, ez ellen azonban a kérelmező bírósághoz fordulhat jogorvoslatért.

¶ A magyarországi múzeumokban tehát szabadon és széleskörűen kutathatók a gyűjtemények, ám a rendelet mellékletében felsorolt, a kutatók rendelkezésére bocsátható szakmai alapadatok tekintetében már nem ilyen egyszerű a helyzet: ezeket az adatokat a leltárkönyvek, illetve a műtárgyleíró kartonok tartalmazzák, amelyeket a múzeumok többségében nem szívesen bocsátanak külső kutató rendelkezésére, az adatbázisok (ha egyáltalán léteznek) szintén nem egykönnyen elérhetőek. Ha a neten rákeresünk a magyarországi kutatási szabályzatokra, elsősorban a levéltárak vonatkozásában találunk ilyeneket, sokkal kevesebb a múzeumi, és azok sem mindig naprakészek.

¶ Az Iparművészeti Múzeum kutatási szabályzata 2009-es, nem a jelenlegi, hanem egy korábbi főigazgató jóváhagyása olvasható rajta, és tartalmaz egy belső, intézményi kutatási tervet is.

a kutató akkor kaphat kutatási engedélyt, ha az általa igényelt, a kutatás tárgyára vonatkozó múzeumi anyag tanulmányozásához szükséges ismeretekkel rendelkezik

A külső kutatóra vonatkozó szövegben fellelhető egy érdekes pont is: a kutató akkor kaphat kutatási engedélyt, ha az általa igényelt, a kutatás tárgyára vonatkozó múzeumi anyag tanulmányozásához szükséges ismeretekkel rendelkezik.³ Viszont egyértelműen megfogalmazza a szabályzat, hogy a leíró kartonok és a leltárkönyvek például korlátlanul kutathatók. A Magyar Nemzeti Múzeum és tagintézményei nyilvántartásairól és adatbázisairól készült 2017-es összefoglaló szerint ezek a következők: hagyományos papír alapú leltárkönyvek, műtárgyleíró-kartonok, Huntéka gyűjteménykezelő rendszer, SOMI saját fejlesztésű adatbázis, régészeti adatbázis, online könyvtári katalógus, az OMMIK informatikai rendszere, MuseuMap múzeumi ágazati aggregációs szolgáltatás. Ezekhez a muzeológusok, gyűjteménykezelők, kutatók, könyvtárosok, könyvtárhasználók, szakfelügyelők, valamint az Emmi Közgyűjtemény Főosztály munkatársai férhetnek hozzá. Az OMMIK oldalán bármely külső kutató számára elérhetők az országos múzeumi statisztikai adatok.

¶ A keszthelyi Balatoni Múzeum anyagában 18 év alattiak is kutathatnak (és ez nagyon jó), szülői vagy iskolai (tanári) felelősségvállalás mellett. E múzeumban még műtárgy kölcsönzése is lehetséges külső kutató számára, rendkívüli esetben, külön igazgatói engedéllyel.

¶ A kutatási szabályzatok, ha vannak, általában letölthetők a múzeumi honlapról, ha van. A Budapesti Történeti Múzeumban például nincs egységes kutatási szabályzat, a Régészeti Adattárát a Vármúzeum készítette el, az általános régészeti kutatásról szólót az Aquincumi Múzeum, míg a Kiscelli Múzeum gyűjteményei vonatkozásában nem is készült kutatási szabályzat, csak a kutatási engedélyt kérő űrlap érhető el. Az országos múzeumok többségében a kutatási szabályzat a vonatkozó rendelet ismeretében készült el.

¶ A külföldi nagy múzeumok esetében is létező dolog a kutatási szabályzat, ha nem is mindig ezzel az elnevezéssel. A British Museum a honlapján tett közzé egy *Code of Good Research Practice* elnevezésű dokumentumot (2017-ben készült), amely elsősorban a nagy-britanniai egyetemi kutatási szabályzatokat vette alapul, ennek megfelelően a kutatási elveket

[3] Rendhagyó az Iparművészeti Múzeum honlapról letölthető, szintén 2009-ben készült Nyilvántartási szabályzata, amely fontos dokumentuma a múzeumi nyilvántartás gyakorlati működésének.

az országos múzeumok többségében a kutatási szabályzat a vonatkozó rendelet ismeretében készült el

elsődlegesen etikai szempontból fogalmazza meg. Így külön téma a plagizálás (más kutatási eredményeinek felhasználása), a szponzorált kutatások kérdése, a jogi szempontok tiszteletben tartása, a publikálásra vonatkozó szabályok, a múzeumi Tudományos Tanács döntései stb. A dokumentum végén még a referenciaanyagok felsorolása sem hiányzik.

¶ A világ nagy múzeumaiban a kutatási szabályzatok megléte és alkalmazása mellett a nyilvántartás ellenőrzése és felügyelete is kiemelt jelentőségű. Az Egyesült Államok Belügyminisztériuma 2014-ben tette közzé a múzeumi gyűjteményekre és múzeumi működésre vonatkozó alapelveket, 31 egységben összefoglalva azokat, közöttük a gyűjteményi nyilvántartás elveit és gyakorlatát is.

¶ Tanulságos a National Museum of American History (NMAH) 2011. február 8-án közzétett, a múzeumi nyilvántartásra vonatkozó általános vizsgálatának eredménye. A nyilvántartás és ellenőrzés gyakorlatát a vizsgálat nem találta megfelelőnek, és szükségesnek tartotta a gyűjtemény elérhetőségének bővítését is. A tesztvizsgálat eredményeként 2216 véletlenszerűen ellenőrzésre kiválasztott tárgy közül 212 hiányzott, ez tíz százalék. Az előírások szerinti revíziót nem végezték el, nem volt teljes a nyilvántartás, és a tárgyatok sem voltak pontosak. A teljes gyűjteménynek csak 46 százaléka volt digitális adatbázisban elérhető. A Smithsonian Institution más intézményeinek (National Museum of Natural History, National Air and Space Museum) gyűjteményeiben korábban végzett vizsgálatok hasonló eredményekkel jártak.

¶ Az 1964-ben megnyílt National Museum of American History mintegy 3,2 millió tárgyat, az Egyesült Államok történetére vonatkozó forrásokat, dokumentumokat őriz gyűjteményében. A teljes anyag mintegy ötezer tárgya látható kiállítva. A kollekciónak többi része négy nagy raktárkomplexumban lett elhelyezve. Az NMAH a Smithsonian egyik legnépszerűbb intézménye, négymillió feletti éves látogatószámmal. A 2009-es felújítás során új kiállítási egységekkel bővült a múzeum épülete, megújult az infrastruktúra is, és a felújítások azóta is folytatódnak. A szakmai munkát az Office of Curatorial Affairs osztályai végzik, a Collection Management

a tesztvizsgálat eredményeként 2216 véletlenszerűen ellenőrzésre kiválasztott tárgy közül 212 hiányzott, ez tíz százalék, az előírások szerinti revíziót nem végezték el, nem volt teljes a nyilvántartás, és a tárgyatok sem voltak pontosak

mintegy 3,2 millió tárgyat, az Egyesült Államok történetére vonatkozó forrásokat, dokumentumokat őriz gyűjteményében, a teljes anyag mintegy ötezer tárgya látható kiállítva. A kollekciónak többi része négy nagy raktárkomplexumban lett elhelyezve

A chicagói Peggy Notebaert Természettudományi Múzeum vándorgalamb példánya – a 19. század végére kihalt madár a múzeumba kerülése idejének eredeti tárgyfeliratát viseli

Kutatószoza a kanadai Newfoundland és Labrador 2005-ben alapított levéltár-múzeum-galéria komplexumában, a The Roomsban

Policyban megfogalmazott elvek és szabályok szerint. E szabályokat azonban nem a megfelelő mértékben követték és tartották be, amit a vizsgálat eredménye is igazolt. A hiányzó tíz százalék nagyon nagy szám, emellett a nyilvántartás hiányosságai is feltűnőek voltak. A tárgyak 63 százaléka esetében nem készült róluk leírás, 66 százalék esetében hiányzott a pontos megnevezés, 52 százalékos volt a gyarapodási szám hiánya (az amerikai gyűjteményekben a gyarapodási szám a leltári számnak felel meg), és a tárgyak hét százaléka esetében hiányzott a raktári helyük megjelölése. A vizsgálat a hiányosságok okainak feltárása mellett javaslatokkal is élt azok pótlására vonatkozóan. Az okok közül első helyen azt a tény emelték ki, hogy a múzeum munkatársai nem tartották fontosnak a nyilvántartást, az erőket elvonta a nagyleptékű kiállítások előkészítése és rendezése, továbbá a munkaköri leírásokban sem fogalmazták meg pontosan a munkatársaknak a nyilvántartásra vonatkozó feladatait, és a szakmai létszám sem volt megfelelő.

a múzeum munkatársai nem tartották fontosnak a nyilvántartást, az erőket elvonta a nagyleptékű kiállítások előkészítése és rendezése, továbbá a munkaköri leírásokban sem fogalmazták meg pontosan a munkatársaknak a nyilvántartásra vonatkozó feladatait, és a szakmai létszám sem volt megfelelő

¶ Itthon hasonló vizsgálatokat a szakfelügyelet végez, ezek azonban többnyire specifikus szempontok alapján történnek, nem kimondottan a nyilvántartásra vonatkoztatva, és nem is ilyen részletességgel.

¶ A nyilvántartás hiányosságainak orvoslását nagymértékben megkönnyítette a digitalizálás, amely az amerikai és nyugat-európai múzeumokban már évtizedek óta folyik, és amelynek eredményeképpen a gyűjtemények műtárgyainak egyre nagyobb hányada (olykor a teljes gyűjtemény) a múzeumi honlapon keresztül elérhető. A digitalizálás módot adott arra, hogy a nyilvántartás hiányosságait pótolják, és lehetőséget nyújt, hogy a nyilvántartás ellenőrzése folyamatos legyen.

a digitalizálás módot adott arra, hogy a nyilvántartás hiányosságait pótolják, és lehetőséget nyújt, hogy a nyilvántartás ellenőrzése folyamatos legyen

¶ A múzeumi nyilvántartási digitalizálás itthoni helyzetéről T. Bíró Katalin 2008-as írása ad szemléletes összefoglalót.⁴ A „neuralgikus és megoldatlan” problémák között a megfelelő szabályozást, a múzeumi vezetés és a múzeumi munkatársak támogatásának szükségességét és együttműködési készségüket, a múzeum szellemi vagyonával való gazdálkodás tudatos átgondolását és a garantált adatminőséget sorolta fel. Mindezt akkor, amikor a Smithsonian problémája

[4] T. Bíró Katalin: A múzeumi nyilvántartás számítógépes rendszerének hivatalos bevezetése – lehetőségek, eredmények, problémák, *Múzeumi Közlemények*, 2008. 2. sz. 54–65.

ha például a Metropolitan Museum honlapját kinyitjuk, szembesülhetünk azzal, hogy a gyűjtemény sok százezer műtárgya bárki számára elérhető, a nyilvántartás minden adatával, és ezek (beleértve a műtárgyfotókat) korlátozás nélkül felhasználhatók

itthon még szakmai körökben is erősen tartja magát az a vélekedés, hogy minél többet teszünk közzé és elérhetővé neten a múzeumokról, annál kevesebb a látogató – a külföldi tapasztalatok és felmérések ennek épp a fordítottját igazolják)

az volt, miért csak a műtárgyállomány fele lett digitalizálva. Itthon még mindig a közzététel okozott gondot, ahogy a szerző erről kissé burkoltan fogalmaz: „Senki sem aggódik egy könyvtári katalóguscédula közzétételén, a leltári adat azonban a múzeum és a muzeológus szellemi tőkéje, amelyet feltárni kötelességünk, elherdálni viszont nem szabad.” Ehhez képest ha például a Metropolitan Museum honlapját kinyitjuk, szembesülhetünk azzal, hogy a gyűjtemény sok százezer műtárgya bárki számára elérhető, a nyilvántartás minden adatával, és ezek (beleértve a műtárgyfotókat) korlátozás nélkül felhasználhatók.

¶ A magyar múzeumokban készültek ugyan tárgyadatbázisok, „a megvalósult kezdeményezések azonban nem váltak a múzeumi közeg meghatározó működési elemévé. A szakmai adatbázisok ugyanis nem azonosak az intézmény működését alapvetően meghatározó leltári adatbázis rendszerrel, amely tartalmazza a múzeumok számára előírt összes nyilvántartási formát, a gyarapodási naplótól kezdődően a szakleltárkönyveken át a tárgyak életét követő restaurálási, mozzgatási stb. naplókra keresztül az adattári információkig. Ennek hiányában pedig mindig csak a feladat egy része készül el, az is vitatható szakmai színvonalon”. A lemaradás egyre nyomasztóbbá vált és válik, az ország műtárgyállománya emiatt kimaradhat nagy nemzetközi kiállításokból, kutatási programokból, és a látogatószám alakulására is negatív hatással van mindez (jóllehet itthon még szakmai körökben is erősen tartja magát az a vélekedés, hogy minél többet teszünk közzé és elérhetővé neten a múzeumokról, annál kevesebb a látogató – a külföldi tapasztalatok és felmérések ennek épp a fordítottját igazolják).

¶ T. Bíró Katalin egy évtizede állapította meg: „Biztos, hogy a múzeumok nem kerülhetik el a műtárgyállomány adatainak minél részletesebb, pontosabb digitalizálását. Ez a kor követelménye, és már jelenleg is nagy lemaradásban vagyunk más szakterületekhez (könyvtár, levéltár) és más, már fejlett múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszerekkel rendelkező országokhoz képest.” Ez a lemaradás azóta sem csökkent sajnos, bár a szakma és a múzeumokat fenntartó közösség joggal várja el, hogy a gyűjtemények hozzáférhetőek, használhatók

legyenek. Az országos múzeumok egy része (Magyar Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria) már sokat tett azért, hogy a helyzet változzon, de a teljes gyűjtemények töredéke érhető csak el a múzeumi honlapokon. Elindult azonban egy folyamat, amelynek révén különféle rendszerek ajánlanak a múzeumok számára különféle digitalizálási megoldásokat a nyilvántartáshoz.

¶ A Múzeumi Huntéka integrált gyűjteménykezelő rendszer Qulto szoftvercsomagját több múzeum is használja.⁵ Katalógus létrehozását, tartalomkezelést, a nyilvántartás különféle módzatait kínálja a csomag, emellett a kiállításszervezés, restaurálás, raktározás terén is ajánlanak megoldásokat. Mindezen túl a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Muzeológiai Módszertani és Információs Központja új, közös múzeumi digitális műtárgyadatbázis szolgáltatása, a MuseumMap portálhoz való csatlakozás lehetőségét is nyújtják, és a csatlakozó múzeumok számára a közös hazai keresőfelületen történő megjelenés mellett a szolgáltatás lehetőséget biztosít arra is, hogy a műtárgyak meghatározott szöveges adatai és képei az aggregációs adatbázison keresztül felkerüljenek az Europeana portálra.

a csatlakozó múzeumok számára a közös hazai keresőfelületen történő megjelenés mellett a szolgáltatás lehetőséget biztosít arra is, hogy a műtárgyak meghatározott szöveges adatai és képei az aggregációs adatbázison keresztül felkerüljenek az Europeana portálra

¶ A DEPO számítógépes nyilvántartási rendszert több magyarországi múzeum használja, minden szakágban alkalmazható, a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM-rendelet alapján dolgozták ki.⁶ Fontos szempont, hogy éves előfizetési díja alacsony.

¶ A Freesoft múzeumi nyilvántartási rendszert 2005-ben az ország 25 múzeumában használták már.⁷ A Freesoft az NKÖM közbeszerzési pályázatát megnyerve jutott el a múzeumokba, a minisztériumnál regisztráló múzeumok a MuNYiR valamivel több, mint 300 MB méretű telepítőkészletét ingyenesen letölthették a FreeSoft szerveréről, vagy CD-n megkaphatták, használatához azonban érvényes Oracle adatbázis licenccel kellett rendelkezniük. Négy pilothelyszín – a Magyar Nemzeti Múzeum, a Természettudományi Múzeum, a miskolci Herman Ottó Múzeum és a budapesti Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Múzeum, valamint a Nógrádi Történeti Múzeum (ma Dornay Béla Múzeum) – munkatársai, informatikusok és muzeológusok vettek részt a rendszer kialakításában, segítve a fejlesztők

[5] <https://qulto.eu/hu/muzeum-menedzsment>.

[6] http://www.lomart.hu/lkszoftverek10_dpmuz.html.

[7] https://www.4ig.hu/Befektetoi_informaciok/Archivum/A_FreeSoft_Muzeumi_Nyilvanto_Rendse_az_orzag_25_intezmenyeben.html.

A Victoria and Albert Museum grafikai és rajzgyűjteményének kutatószobája

munkáját. Ez a rendszer a legegyszerűbb az összes közül, lényegében csak a papíralapú leltárkönyv pótlására alkalmazható.

¶ A MúzeumDigitár licencdíjmentes múzeumi gyűjteménykezelő és publikációs rendszerként hirdeti magát honlapján, amely felhőalapú technológiára épül.⁸ Köz- és magángyűjtemények internetes bemutatását teszi lehetővé, valamint megoldást kínál a gyűjteménykezelés és -nyilvántartás feladataira. A rendszerben tárolt adatokat egyéb kulturális aggregációs felületeken (például Europeana, Google Art Project) közzé lehet tenni. Nemcsak Magyarországon, Németországban is használják múzeumok, itthon még viszonylag kevesen. A honlapon elérhető múzeumi gyűjtemények feldolgozottsága az elérhető tárgyak alapján azonban korántsem teljes.

[8] <http://muzeumdigital.hu/>

¶ A külföldi rendszerek közül a svájci fejlesztésű Collectr.Pro gyűjteménykezelési szolgáltatást kínál köz- és magángyűjtemények számára azonnali felhőbe mentési és múzeumok közötti megosztási lehetőséggel. Ez azt is jelenti, hogy a gyűjtemény bármikor, bárhol elérhető. Persze mindennek ára van, mint minden szolgáltatásnak. A rendszer azonban ingyenesen kipróbálható.

¶ Fontos megjegyeznünk, hogy a világ számos országának múzeumi nyilvántartása súlyos hiányosságokkal küzd, és ez jószerezivel csak a politikai helyzet válságosra fordulása idején derül ki, mint történt 2011 januárjában az egyiptomi forradalom idején, amikor a főváros, Kairó háborús területnek számított, s jelentős károk keletkeztek műemlékekben, múzeumi gyűjteményekben. Erre megoldásként vagy inkább segítségként indult az UNESCO és az International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) kezdeményezése.⁹ A Give New Life To Your Museum program előzménye 2007-ben formálódott ki hároméves együttműködés keretében *A veszélyeztetett múzeumi gyűjtemények preventív védelme a fejlődő országokban* című vállalkozással. Az együttműködés középpontjában a gyűjtemények és a raktárak dokumentációja állt. E két ügy a döntéshozók jóval számottevőbb politikai támogatását kívánta meg, mind intézményi, mind pedig szakmai szinten. Az ICCROM dolgozta ki

[9] <http://www.re.org.info/en>

a Give New Life To Your Museum program előzménye 2007-ben formálódott ki hároméves együttműködés keretében *A veszélyeztetett múzeumi gyűjtemények preventív védelme a fejlődő országokban* című vállalkozással

a módszereket, nemzetközi hálózatot teremtve. A RE-ORG ennek az eredménye. A múzeumi raktári rendszer újraszervezése és a megfelelő dokumentációs rendszer létrehozása, gyakorlati útmutatással, a megvalósítás lépésről lépésre történő bemutatásával alapvető fontosságúnak bizonyult a nem ritkán bizonytalan politikai helyzetű, válságokkal sújtott fejlődő országok múzeumi számára. Erre is gondolnunk kell, amikor a nyilvántartás témájával foglalkozunk.

¶ A múzeumi nyilvántartási rendszerek ismeretében nyilvánvaló, hogy a múzeumi gyűjtemények teljes digitalizálása és azok online elérhetővé tétele Magyarországon egészen biztosan két különböző dolgot jelent. Az előbbire való törekvés a 21. század második évtizedének végére szinte minden múzeumot elérte, a 2008-as figyelmeztetés – „a leltári adat azonban a múzeum és a muzeológus szellemi tőkéje, amelyet feltárni kötelességünk, elherdálni viszont nem szabad” – mögötti elgondolás azonban még mindig többé-kevésbé érvényes. Nem véletlen, hogy a Magyarországon elérhető és használt rendszerek egyik kiemelkedően fontos kérdése a jogosultság, a jogosultság, e kérdésre a Museums Association etikai irányelvei azt a választ adják, hogy a múzeumok mindenki számára vannak, minél jobb az elérhetőség, annál méltóbb egy múzeum a támogatásra. De a szöveg arra is figyelmeztet, a múzeumot használó közönség szokásai és igényei folyamatosan változnak, és ehhez alkalmazkodnia kell a múzeumi gyűjtemények elérhetőségének. Ez felvet olyan problémákat is, amelyek a közelmúltban nagyobb sajtónyilvánosságot kaptak – a műkincsek visszaszolgáltatásának kérdését, a múzeumi gyűjteménybe került rituális, szakrális, szimbolikus jelentőségű, egyes népek, népcsoportok vallási hitéhez, történeti múltjához kapcsolódó tárgyak tulajdonjogának vizsgálatát.

¶ Az azonban nyilvánvaló, hogy a múzeumi gyűjteményekhez való hozzáférés az amerikai és nyugat-európai múzeumokban „open access”-t jelent, vagyis korlátozás nélküli hozzáférést és felhasználást. Ami az arányokat illeti, az intézmények – különösen a milliós, sokmilliós gyűjtemények – a teljes fel dolgozottságra és ily módon a teljes gyűjteményi elérhető- ségre törekszenek. A British Museum online gyűjteményi

nem véletlen, hogy a Magyarországon elérhető és használt rendszerek egyik kiemelkedően fontos kérdése a jogosultság, e kérdésre a Museums Association etikai irányelvei azt a választ adják, hogy a múzeumok mindenki számára vannak, minél jobb az elérhetőség, annál méltóbb egy múzeum a támogatásra

A washingtoni Smithsonian National Museum of Natural History kutatóhelyisége

adatbázisa például a világon az egyik legkorábbi, több mint négymillió tárgy érhető el és használható, de e szám csak a leírásakor érvényes, mivel a bővülés folyamatos. Ebből 1 018 471 tárgynak elérhető és használható egy vagy több digitális képe. (Hasonlóképpen folyamatosan növekvő a szám.) A digitális képek használatához regisztrálni kell a „free image service” nevű felületre, és e-mailben kapjuk meg a kért képet. A kép és a szakmai tartalom (a tárgy típusa, leltári száma, leírása, az alkotó neve, a keletkezés ideje és helye, az anyag, technika, méret, feliratok, kurátori megjegyzések, bibliográfia, raktári hely, címszavak, akvizíció, gyűjteményi osztály, regisztrációs szám, katalógusszám) szabadon felhasználható nem kereskedelmi célokra. Ennél szélesebb körű elérhetőséget nehéz lenne elképzelni, és ami a hazai viszonyokat illeti, jelenleg szinte elképzelhetetlen, mikor lesz a gyűjteményeinkhez hasonló léptékű hozzáférés és szabad felhasználás. (A Magyar Nemzeti Múzeum honlapról elérhető adatbázisában például a tárgyak képeit vízjellel látták el, így még tanulmányozási célra is igencsak körülményesen használhatók – a szellemi tőke feltárása és/vagy elherdálása jegyében...)

*jelenleg szinte
elképzelhetetlen,
mikor lesz
a gyűjteményeink-
hez hasonló léptékű
hozzáférés és
szabad felhasználás*

*a tárgyak képeit
logóval látták
el, így még
tanulmányozási
célra is igencsak
körülményesen
használhatók*

- ¶ A világ és Európa nagy múzeumai a British Museuméhoz hasonló teljességű és jellegű hozzáférést biztosítanak gyűjteményeikhez, lényeges különbség csak a feldolgozottság mértékében található. Az Imperial War Museum például teljes műtárgyadatbázissal büszkélkedhet, amelynek egésze szabadon elérhető és használható. A Metropolitan Museum félmillió, a Deutsches Historisches Museum 626 ezer, a Belvedere tizenhét ezres kollekciójának a fele – hogy csak néhány példát soroljunk az online elérhető és használható gyűjtemények vonatkozásában. Ami a magyarországi helyzetet illeti, ezeknél jóval kisebb arányú a feldolgozottság, ami viszont a felhasználást illeti, nincsen lehetőség és törekvés sem a fentebb említett példák gyakorlatához hasonló „open access” módra. A digitalizált nyilvántartás is lassan halad, de jószérivel múzeumi szakmai belügy marad addig, amíg eredménye nem elérhető online formában, leginkább a múzeumi honlapokról.
- ¶ Természetesen tudjuk, mindez a múzeumok anyagi helyzetének is a függvénye – nem véletlen, hogy az adományozás

és támogatás lehetőségét szinte minden intézmény felkínálja a honlapján (is). Az elv, a szabad hozzáférés és felhasználás elve azonban ettől teljesen független, a „múzeum és a muzeológus szellemi tőkéje” nem „elherdálódik”, ha a múzeumot fenntartó közösség számára minél szélesebb körben elérhető, épp ellenkezőleg, ekkor hasznosul. És e hasznosulás biztosítása kötelessége is az intézményeknek, nem véletlenül nevezik őket közgyűjteményeknek.

¶ egy különleges vállalkozás, a Fortepan, „egy szabad felhasználású, közösségi fotóarchívum” (a kézirat leadásakor) 114 812 képet tartalmazó oldala, amelyre múzeumok és levéltár – a Magyar Közlekedési és Műszaki Múzeum, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum, Budapest Főváros Levéltára – is feltöltötték képanyaguk egy részét

¶ A téma zárásául egy hazai kivételt meg kell említeni, és ez egy különleges vállalkozás, a Fortepan, „egy szabad felhasználású, közösségi fotóarchívum” (a kézirat leadásakor) 114 812 képet tartalmazó oldala, amelyre múzeumok és levéltár – a Magyar Közlekedési és Műszaki Múzeum, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum, Budapest Főváros Levéltára – is feltöltötték képanyaguk egy részét. A honlapot két magánszemély, Szepessy Ákos és Tamási Miklós indította 2010-ben ötezer, jórészt lomtalanításokon talált fotóval. Azóta megsokszorozódott, múzeumi, közgyűjteményi anyaggal is bővült az oldal tartalma. A nagyméretű képek letölthetők, szabadon felhasználhatók, természetesen a forrás megjelölése mellett. Talán nem véletlen, hogy néhány magyar közgyűjtemény ide juttatta gyűjteményi képanyagát – nyilván nem pótolja a múzeumi honlapok online adatbázisát, de az elérhetőséget és a felhasználhatóságot legalább biztosítja.

Irodalom

- Helen Ashby–Gordon McKenna–Matthew Stiff (ed.) *SPECTRUM Knowledge: Standards for cultural information management*. Museum Documentation Association, Cambridge 2001
- Stuart A. Holm: *Facts & Artefacts: How to Document a Museum Collection*, 2nd ed. Museum Documentation Association, Cambridge 1998
- International Council of Museums and the International Security Committee, „Protection, security and conservation of collections”, in: *Collections Management*, (ed.) Anne Fahy. Routledge, London 1995
- Gordon McKenna–Efthymia Patsatzi (ed.) *SPECTRUM: The UK Museum Documentation Standard*, Museum Documentation Association, Cambridge 2007

A kerekesszékek számára készült akadálymentesítés elemei
a Szépművészeti Múzeumban
Szesztay Csanád felvételei